

et queritur duobus locis de Romanis clericis et aliis quibusdam, qui canones Gallicanos ut inutiles et superfluos afferbant, legatisque Romanæ sedis absentibus et injussu Cæsaris convocatas easdem synodos jactabant. Græcorum errores de imaginibus et picturis manifestissime detegens, negat eas adorari debere: quam sententiam omnes catholici probamus, Gregorique Magni testimonium de illis sequimur. Divisionem quoque imperii a Ludovico factam perscribit; quæ apud Walafridum Strabum, etsi non eisdem verbis, exponitur. De tonitru et tempestatibus, falsaque insanientis populi opinione agit, ut ante eum Maximus Taurinensis in sermone et homilia fecerat, Theodosii Junioris temporibus. In disputando autem utitur divinatorum librorum testimoniis, ex veteri sacerorum translatione, interdum et Hieronymi, quod idcirco monere volumus, ne quis intempestive turbetur, neve existimet aliquid a me vel additum vel mutatum; quod nefas semper existimavi, bonam fidem auctoribus debere æquissimum putans. Testimonia Patrum ubi opus est adducit atque exhibet, divi Cypriani, Hilarii, Hieronymi, Ambrosii, ut ipse ait, doctrina et sanctitate præcipui, Augustini, Leonis, Symmachi, Vigilii, Pelagii secundi, Gregorii Magni, et Gregorii secundi, Alchimi Aviti Viennensis episco-

pi, quem doctorem orthodoxum et facundum dicit fuisse; postremo Bedæ, hunc gentis Anglorum hominem suo tempore non mediocriter doctum prædicat. Ex Græcis, Athanasii, Cyrilli, Theodoreti, Proculi, Joannis Chrysostomi, Eusebii Cæsariensis, atque aliorum. Clementem Romanum pontificem et Silvestrum, quos citat, præterire nolumus, etsi adhibita hujusmodi præfatione, licet iidem libri judicentur apocryphi, pleraque tamen ex his testimonia inveniuntur a doctoribus usurpata. Ex profanis autem scriptoribus nullius testimonio utitur, præterquam Prisciani grammatici. Habeto ergo, sancta et illustris Lugdunensis Ecclesia (quando ita Eusebius te vocat, imo illustrissimam appellat), mihi gratiam, et civica corona ob servatum civem me donato. Nam cum apud vos in vico Mercium libros quærerem, unaque necum esset Stephanus Verdierus, nunc mortuus, et apud compactorem librorum versaremur ejus rei causa, illeque Agobardi codicem in membranis perscriptum veteribus notis dilaniare paratus esset, cultrumque ad eam carnificinam manu teneret, vitam illi redemimus, quod felix faustumque fuit.

Bene vale. Lutetiæ Parisiorum, Kal. Januariis 1605.

PAPIRII MASSONI

DE VITA AGOBARDI EJUSQUE DOCTRINA BREVISSIMÆ SYNOPSIS.

Obscura fuit istius episcopi multis sæculis vita; obscura, inquam, non ingenii et acuminis penuria, neque muneris ignobilitate, sed temporum nebulis. Habet Amandus suos testes; habent Engilbertus, loas, Walafridus cæterique contemporanei sua lumina; hic vero pauca, imò fere nulla, nisi ea quæ vel necessitas historiæ interserit, vel ipsius volumina furtim et quasi perperam retegunt. Habemus tamen ex Adone primis incrementis initiatum fuisse presbyterio; et propter ipsius vitæ et doctrinæ integritatem ad chorepiscopatum dignitatem evectum; mox Ledrado in Suessionicum monasterium concedente, ad fastigia primatiæ Lugdunæe sublatus, consentiente imperatore, et universa Gallorum episcoporum synodo, ubi in veste et sarcina tantæ sublimitatis multos annos sine crimine transegit, perpetuis scholæ et linguæ certaminibus aggressus Judæas synagogas. Sed labes unica fulgentem multa gloria senectam obscuravit. ^a Cum enim Clotarius odio et furiis novercæ, nomine Judith, filix Welphi comitis, a clavo imperii universi removeretur, machinatur clam et aperte contra patrem, animosque utriusque gentis, laicæ et ecclesiasticæ, in excidium sceptri paterni abripit: inter quos Agobardus a fide principis avulsus, accendit consilio juvenilem Clotarii animum. Convocatur concilium: ubi de eripiendo patri diademate audacissime quisque contendit. Hac specie invadit Cæsarem, et erepta corona, eundem in monasticam solitudinem conjicit. Galli furiant, nec patiuntur tantam fieri patri injuriam; movent arma, restituunt imperatorem; vocant filios, Pippinum et Bernardum, quorum ope Clotarius ad

orandam et exorandam veniam cogitur. Auctores consilii quærentur puniendi. Ecclesiastici ejus turbæ fomites deprehenduntur; aufugiunt in Italiam. ^c Ebonem ad Saxonios compulit imperator. Agobertum Lugdunensem nihilo secius curia pontificum movet: deponitur; cæteros quoque in Italiam elapsos per omnium sacerdotum religiones devovet. Post hæc primo solis die Quadragesimæ velut nondum ab injusta sacrificulorum execratione solutus, rursus a septem Archimystis solemniter bene precantibus, lectis de libro supplicamentis faustis bonisque omnibus, cum maxima omnium qui aderant lætitiâ, populo acclamante, feliciter expiatur. Quasi vero in potestate hominis sit, in arcaque sive vitro, sicuti genius ater magico susurro clausa teneatur æterna illa majestas, ut nutu nostro vel claudat vel aperiat cœlos ^b.

Turbæ ejusmodi et vitæ pacatæ discrimina avertant animum a scribendo, ut deinceps lumini Evangelii, ecclesiæ reparandæ, muneri obeundo intentus sit. Quo anno natus, nescitur. Scitur ipsum natum aurea Caroli Magni ætate, illustrium et doctissimorum Apollinæum alumna; floruisse ætate argentea Ludovici; extinctum vero inter ferrea filiorum Ludovici certamina, apud Sanctonas ^c, in expeditione regia, inter quæ omne genus excidii imperii labentis ruinas convellebat. Præfulsit oratorio dicendi genere, et imprimis Scripturæ memoria. Habuit illustres contemporaneos, philosophia et theologia claros, quorum volumina terimus, Hincmarum archiepiscopum Rheinensem, Haimonem episcopum Halberstati, Rabanum, Walafridum Stra-

^a Conrad., abb. Usperg., in Chron.

^b Aventinus, l. IV Annal. Boiorum.

^c Ado Viennens., sub ann. 815.

bum, Claudium Taurinensem de Adoratione imaginum, Jonam Aurelianensem Halitgarium et Amalarium Heliprandum episcopum Toletanum, Engilbertum, etc., et plerosque alios, quos reticemus. Graves tractavit materias, quarum synopses subjicimus.

Synopsis primi voluminis adversus dogma Felicis.

Imperio Caroli Magni et Ludovici Caesarum, e summis Pyrenæi apicibus emersit quidam episcopus Origellæ ab Aragonia, vir alioquin circumspectus, et subtilitatis Hispanicæ non indigus: qui Nestoriæ sectæ jam diu fulgore Evangelii extinctæ semina ab inferis excitavit. Objurgatur primo et vincitur ab Heliprando Toletano episcopo. Inde ad Ratisbonæ compescenda ejus insolentia concilium trahitur ab imperatore. Tertio Romam; ubi prostratus ad limina D. Petri, hæresim agnoscit coram Adriano pontifice. Postremo cum iterum sua figmenta chartis exarasset, convenitur ab Agobardo, vincitur, proficitur errore. Post ejus obitum, fundamenta dogmatis diruit, Patrum et Scripturæ auctoritate. Hæc sunt Felicis fundamenta.

I. Est e Nestorio: Duæ in Christo separatæ personæ, quæ duplicem filium sive Christum constituunt; alterum in carne, alterum in verba. Istum non fuisse crucifixum, sed esse Filium Dei, natura, veritate, proprietate, genere, nativitate, substantia; illum, nempe incarnatum, fuisse passum, et esse Filium Dei gratia, electione, voluntate, placito, prædestinatione, assumptione, adoptione.

II. Ut filium Dei naturalem, esse omnia essentialiter, æternitatem, sapientiam, etc. Ut hominem, omnia quæ illi insunt, esse accidentia, puerum, prophetam, etc., quæ sunt accidentia illi secundum dispensationem carnis, non propria secundum potestatem divinitatis: in humanitate esse solum sacerdotem, in divinitate vivificantem.

III. Unde sequitur Virginem esse alio modo genitricem divinæ, alio modo humanæ naturæ. Proprie, humanitatis; gratia vero, divinitatis.

IV. Et quemadmodum Christus et Ecclesia vocantur unum, nec sunt una persona, unumque suppositum; sic quamvis dicatur Verbum carnem factum esse, et esse unum, non sunt tamen unica hypostasis.

Et hæc sunt fœdæ voces quibus Hispanus ille tenebrio Christi lumina ausus obvolvare; quas noster Gallus egregiis enervat argumentis.

I. In Christo duas quidem naturas, sed in unam hypostasim unamque personam substantialiter unitas: et inde non solum humanitatem, sed totum Christum fuisse passum, divinitatem clavibus confixam suo modo impassibili, sine sensu, sine passione.

Ideoque non duos filios, sed unicum in duabus naturis, sine confusione hypostaticum, filium Dei natura, proprietate, substantia; non autem gratia, cum sit coæternus Patri. Neque prædestinatione, quia Pater non est prior ipso tempore, nec natura,

* Hoc capite lege Ebon, non Eaor.

sed origine. Nec adoptione, quia secus exstisset aliquando alienus a Deo. Nec assumptione, quia assumens et assumptus sunt idem. Sed unicus naturalis Filius Dei. Et quemadmodum quilibet homo, anima et caro, est una persona; sic Christus una persona, Verbum et homo.

II. Ex tali unione fieri, ut ea quæ sunt carnis, fiant divinitatis. Nam si caro est propria Verbi, cur nomina carnis non erunt propria ei. Ideoque cum carnem sumpsit, omnia carnis propria sibi fecit; ita ut secundum utramque naturam sit et vivificator, et pontifex, etc., sicut secundum utramque animæ et corporis, totus homo dicitur rationalis, dicitur puer, philosophus.

III. Et per consequens, Virginem fuisse matrem utriusque naturæ, divinæ etiam, sine qua caro nunquam fuit incarnata, totumque Christum incarnatum genuisse.

IV. Quoad unionem Christi cum Ecclesia, impar esse cum incarnatione. Nam illa cum fiat, saltem spiritu, non corpore, fide non carne, voce non actu, amore non copulatione, ex infinito personarum numero cum aliquo capite mystico, non potest dici vera unio, unio inquam incarnationis, quæ fit ex duabus naturis et substantiis in unam personam.

Et hæc sunt argumenta, quibus Agobardus vim et nervum dogmatis Feliciani confregit.

II volum. De insolentia Judæorum.

C In adversis nulla gens abjectior, in prosperis insolentior Judæorum. Beneficio Cæsareæ majestatis locus pacis et moræ datus ipsis in Gallia fuerat, Lugduni potissimum. Sed ubi dulcedo pacis paululum eos laxat ab incommodis fugæ, struunt artes, adulantur aulicis nobilissimis, eosque pecuniis devincunt. Et sic obliquis fraudibus indicula a clementissimo subripiunt adversus Ecclesiæ Lugdunensis episcopum, qui avertebat populum ab his.

Ne dividerent mancipia Christiana Judæis.

Ne mulieres Christianæ cum eis sabbatizarent.

Ne diebus Dominicis operarentur.

Ne Quadragesima cum eis pranderent et easdem carnes ederent.

Ne carnes immolatas ab ipsis emerent, vinumque eorum biberent.

Insectantur eum, singulosque Christianos ad suas synagogas blanditiis et ampullatis patriarchicæ dignitatis elogiis rapiunt; insolescunt, et contra morem Christianos servos emunt. Agobardus queritur apud Cæsarem, artes reteggit, auctores consilii aperit, petitque medelam tantæ ruinæ; pollicitus se Scripturæ testimoniis eorum vitam, mores et superstitiosum vitæ genus depicturum.

III vol. De Judaicis superstitionibus.

* Abominandæ gentis Judaicæ pervicaciam ritusque a veritatis semita alienos effecisse apud Patres antiquos ut canones de cavendo contubernio, con-

victu, copulatione ipsorum componerentur, fusissime hic disserit Agobardus, imo tanto odio habuisse ut illustrissimus ille Ambrosius mortem citius optarit, quam maceriam templi Judaici reædificare.

I. Seniores clerici, qui convivio Judaico interfuerint, excommunicantur per annum. Juniores si præsumperint, vapulanto.

II. A cæna usque prima Pascha per plateas ne ambulato. Secus, a iudicibus dstringuntur.

III. Nullus Christianus Judæo servus esto, sed dato XII solidorum pretio liberator.

IV. Si quis ad Judaicum dogma servum Christianum illexerit, plectator mancipio, et legali damnatione puniatur.

V. Ne quis Judæus sub tempore Paschalis Christiano convenito.

Causa istiusmodi severitatis est ab eorum rabie, pervicacia atque corruptione doctrinæ, quam tot nebulis Pharisæicæ illæ Deuteroseis obtenderunt, ut nil pene luminis apud ipsos reliquum sit.

Deum esse corporeum, audire et videre.

Corpus hominis ad imaginem Dei factum.

Ex vanis Dei cogitationibus demones creati.

Litteras alphabeti esse sempiternas.

Legem Mosis ante mundum fuisse scriptam.

Plures esse cælos, plures terras, plura inferna.

Deum habere septem tubas.

Petrum apostolum propter hebetudinem sensus Cepham, id est, Petram fuisse vocatum.

Jesum Christum Tiberii iudicio furca fuisse suspensum, sepultum juxta aquæ ductum, et ab inundatione aquarum sublatum, a Pilato per XII lunas quæsitum.

Christianos idololatrias vocant, quia sanctos invocant.

Habent præpositos synagogis, qui sanguinem virginis menstruatæ discernunt oculis et gustu, mundum vel immundum.

Possunt ambulare duo millia pedum in sabbato.

Unde concluditur quod si separatio ab hæreticis schismaticis fuerit præcepta, tanto magis a Judæis, a concisione, a qua lux evangelica fuit omnino extincta; more apostolorum, qui in liminibus excutiebant pulverem pedum, et diro anathemate ipsos devovebant.

Ad Adalardum, Walam, etc.

Ad frequentes querelas de mania turbæ Judaicæ Ludovicus imperator coegit cœtum episcoporum, ubi causam Christianæ Ecclesiæ egit Agobardus, sed perperam, etc., timore præpeditus. Scribit jam ad nobiles Patres, causam inopiæ mentis rejicit in timorem. Deinde carptim consulit istos episcopos quid agere debeat de mancipiis Judæis qui ad Christianum baptismam amore Christi illiciuntur, utrum eos suscipere an rejicere debeat.

Epistolæ ad Nibridium.

Connectit superiori querelam, et commovet istum patrem omnesque episcopos, ut unanimi consensu

* Vide Hist. Burgund.

serpentem in dies labem Judaicæ comunionis exstinguant, ne eorum Ecclesia exstinguatur.

Ad imperatorem.

Quia iste tractatus est ἀκίραλος, affligendum putavi hunc titulum.

De impietate duelli contra Gundebadicam legem, quæ vult ensibus non iudicio causas dirimi.

* Cum omnes unum simus in Christo, unitate fidei, affectus, religionis, impium est pacem unanimem prælio dirimere, et in litibus, gladiis vitam impetere, ubi æquitas iudiciorum, testium oculi et integritas, possunt supplere. Adde quod lex illa non est nec Mosaica, nec evangelica, imo a foedissimo et infensissimo Christi hoste inventa, ut non testibus, aut veracium testimonio, sed ferro et igne lites discutiantur. Agobardus ergo compellat benignissimum imperatorem, ut e regno tam scelestam consuetudinem abolendam curet.

VII volum. De Jure sacerdotii.

Confabulatur cum coepiscopo Bernardo discrete admodum, e Patribus multa, sed plura e Scriptura.

I. Sacerdotium esse omnium qui fide membra sunt summi sacerdotis.

II. Et quamvis illa vox latissime pateat, tamen ut est vox ministerii, proprie pertinere ad sacerdotes designatos, cujus initium fuit in Abele, Caino, Noe, Abrahamo, cæterisque Leviticæ tribus Nazareis, sine ullo discrimine honorum et malorum.

III. Quia non respicitur in sacerdote meritum, sed vis ministerii; non persona, sed dignitas personæ; non integritas, sed officium.

IV. Ita ut bonus laicus non possit exsequi quæ malus episcopus, nempe sacramenta et rem ecclesiasticam, sine pernicie animæ, ut Oza.

V. Quæ sunt baptisma, et confectio corporis et sanguinis Christi, etc.; quæ cum nec honorum meritis, nec malorum fraude possint nec meliorari, nec deteriorari, sed Spiritus virtute perficiantur, debent ab omnibus æqualiter honorari, sive a bonis, sive a malis percipiant sacerdotibus.

Quorum quatuor sunt genera. Primum, *amandum*, qui bene et vivunt et docent. Secundum, *tolerandum*, qui bene docent, et non admodum bene vivunt. Et isti sunt audiendi, non imitandi. Tertium, *contemnendum*, male viventium et ignorantium. Quartum, *anathematizandum*, bene vel male viventium, sed male docentium. Et illi omnino relinquendi.

De grandine et tonitruis.

Invaluerat in vulgus tetra opinio et superstitiosa de grandine et procellis, quas magum incantamentis cieri putabant. Hoc vocabant *Auram levatitiam*; quod multiplicitate infirmat ratione argumentisque, quibus circumvolvitur ejusmodi tenebriones et veneficos. 1. A turpissimo hominum mendacio, qui tribuunt homini quod solius Dei est. 2. A mendacii natura intrinseca, quo illi innitebantur. 3. A testimoniis Scripture. Loci Scripture motus tempestatum Deo tribuunt, non Mosi, non Samueli, etc., non Jamni Mambrique

veneficis. Ergo falso isti attribuunt vatibus tempestatum motus. 4. Ab explicatione ejusdem Scripturæ. Nam licet Deus effundat procellas, sive per angelos, sive per Mosem Elisæumque, non sequitur eos a se, sed per ministerium, concitasse. 6. Ab harmonia et testimonio totius universi. Omne universum agnoscit auctorem et motorem Deum solum, non ergo creaturas. 7. Si boni Israëlæ potuerunt evibrasse grandines super malos, mali quoque potuissent super bonos, quod Reges Chananæi nunquam effecerunt. 8. Si hoc possent mali, possent infensos quosque subitis procellis obruere. 9. A natura flagellorum corporumque cœlestium, quorum proprium est obtemperare non homini, sed auctori naturæ. 10. A natura hominis, qui ignorat secreta ætheris. 11. A pendula veneficorum fide, qui propterea nil exorant a Deo. Et alia multa conatur e corde populi delere signamenta, jamdiu consuetudine impressa, præsertim illud quod circumferebatur de Grimoaldo Beneventorum duce (qui transmissis per pulverem hominibus effecit ut boves omnes morerentur), ut genuinum Evangelii characterem insculpat.

Ad Fredegisum abbatem.

Fredegisus abbas ista contra Agobardum asserebat dogmata.

I. Christum vere fuisse humilem, et quatenus humilem, sese errabundum cognosse.

II. Omnem Scripturam cum omnibus interpretibus canonicam, neque eos unquam errasse in grammatica.

III. Sanctum Spiritum inspirasse prophetis et apostolis tum conceptus internos, et extrinsecus voces ipsas in ore formasse, ut asinæ Balaami.

IV. Alicubi certo loco animas esse creatas, indeque ad corpora demigrare.

V. Aliud esse Deum, aliud Veritatem.

VI. Omnes antiquos patriarchas non fuisse Christianos; nec Christum fuisse in Veteri Testamento.

Responsiones Agobardi hæc sunt.

Ad I. Christum habere quidem naturam corporum nostrorum, non originem, et inde habere impeccabilitatem; ita ut licet sese humilem reddiderit, id inclinatione miserationis, non evacuatione potestatis fecerit, abolendo peccata aliena, non confitendo propria.

Ad II. Auctoritatem Scripturæ indubitabilem, ejus nempe quæ canónica est. Ex interpretibus, LXXII primum, dein Hieronymum. Aliquos explodendos de Judæis: Aquilam, Theodotion, Symmachum, Didymum. Expositores ita legantur, ut præcant Scripturæ, non cum judicandi libertate, sed cum credendi necessitate, expositores vero, non cum credendi necessitate, sed cum judicandi libertate. Ipsos errasse in grammatica, non malitia, nec imperitia, sed ratione condescensionis.

Ad III. Exemplo Mosis et Aaron, quorum alter propheta vocem habuit impeditiorem quam Aaron qui non erat propheta: apostolorum qui promulgant

• Hilduinus abbas monasterii S. Dionysii apud Parisium, sacrique palatii archicapel.; Conrad. abb. Uspergens.

A Evangelium, non in pompa eloquentiæ, sed in virtute Spiritus.

Ad IV. Quartum infirmat locis Scripturæ et philosophiæ.

Ad V. Quintum a natura Dei, quæ nil habet divinum, sed totum est id quod est.

Ad VI. Christum non fuisse manifestum, sed sub Levitica veste a patriarchis cognitum per fidem, Scriptura, Patribus, ratione, ab unitate Ecclesiæ, ab ortu Adami, usque ad Christum.

Unde factum est ut quamvis essent diversa sacramenta, tamen eadem fuerit sacramentorum substantia.

Et licet dicatur Vetus et Novum Testamentum, non id propterea quod sit nuper inventum, sed manifestatum omni mundo, quod delituerat sub cortice Leviticæ nubis ab origine legis.

Ad Hilduinum Walam antistitem, de baptismo mancipiorum Judaicorum.

• Judæi, tum dolis, tum pecuniis, a Cæsare extorserant multa paci Ecclesiæ infensa; inter cætera, ut nullus Judæorum servus absque placito Judæi domini baptizaretur. Inde diræ procellæ inter utramque gentem. Agobardus rem hæc epistola depingit apud nobilem aulicum, antistitem, Cæsari gratissimum. Queritur de novitate edicti. Non permittendum his argumentis. 1. Propter insolentiam Judæorum, qui quoslibet servos a lavacro absterrebunt. 2. Propter Dei jussum, qui vult omnes salvos, imo mancipia, quibus commune est cum omnibus naturæ et originis vinculum, et quamvis corpore mundo serviant, vult ipsos sibi obstrictos latræ mentis contra omnem cogentem violentiam. 3. Quia Christus est omnia in omnibus, et per baptismum ab omni servitutis jugo liberantur. 4. Locis Scripturæ expressissimis. Tandem rogat eum ut efficiat apud imperatorem, aut ut edictum infringatur, aut saltem sine violentia veniendi ad fidem libertas servis concedatur.

De illusione signorum.

Ingravescebat quædam ἐπιδηψία, ita ut homines quasi dæmoniaci caderent. Imo exustio quædam pustulacea et stigmata in corporibus apparebant. Unde fiebat ut plebs territa ejusmodi plagis, more gentilitio in propitiationem ejusmodi ulcerum offerrent. Bartholomæus ejus iræ cœlitus demissæ causam petit. Agobardus respondet hæc fieri Deo volente, et angelo ministrante, erudiendis fidelibus, cruciandisque reprobis, ut olim per vesicas turgentes et hæmorrhoides Ægyptios et Philisthæos profligavit: multaque alia subjicit, quæ otio lectoris relinquimus.

Ad Matfredum.

Epistola hæc nil aliud depingit quam miserias sui sæculi a Judæis commotas, qui funditis integritatem morum et religionis et harmoniæ publicæ convulserant; et rogat ut qui apud imperatorem plurimum posset, ejusmodi turbis mederetur.

Ad clerum Lugdunensem, de modo regimini ecclesiastici.

Exortæ inter clericos Lugdunæos rixæ de admistranda Ecclesia, movent Agobardum de scribendo hoc themate. Et primum ab unitate Ecclesiæ, tum membrorum, tum capitis, hortatur singulos ad invicem in eandem pacem. Ejus hæc sunt axiomata.

I. Unicæ sponsæ unicum esse sponsum : qui cum sit essentialiter veritas, pax, justitia, et omne bonum, debet propter se, non propter aliud, diligi.

II. Cujus Ecclesiæ membra non sunt illi qui vicissim dissident, sed qui mutuo conveniunt, et in amorem cultumque ipsius ædificant.

III. Unde fit ut ex illo mutuo amoris et vinculi nexu, Christus et Ecclesia vocentur agnus unus, sponsa una.

IV. Adde quod ex illo interno et æterno connubio agni et agnæ generentur agni et oves; qui efficiunt unicum, inseparabilem, et æterno indissolubilem vinculo agnum, id est, Ecclesiam.

V. Ex illa generatione fit ut quæ sponsa Christi vocatur, Christi vocetur filia; quia quos simul et semel ab æterno pro sponsa duxit, eosdem singulatim et in tempore per Verbum generat. Vocatur frater propter commune naturæ et carnis consortium cum homine.

Vinea, propter multitudinem filiorum. Hortus, propter varietatem et venustatem. Fons, propter exuberantem undique lympharum cælestium copiam. Fons signatus, propter admiranda et occulta mysteria. Regina, propter imperium in Synagoga, dæmones sectasque universas. Ancilla, propter obedientiam. Mater, propter generationem filiorum. Quæ diversitas nominum, nihil divisum, sed unum sponsum sponsamque unam efficit.

Ista unitas affectus debet avocare ab omni dissidio clerum, ut stato muneri navet: quod est esse adjutor Dei, non Antichristi.

Eorum qui dissolvunt unitatem, multiplices sunt. Corrupti, qui aperto scândalo unitatem Ecclesiæ conturbant. Hypocrite, simulata justitia. Adulteri, aperte et simulate veritatem corrumpendo. Ambitiosi, honoris causa. Mercenarii, lucelli dulcedine. *Φιδαντοι*, corda non in sponsi, sed in sui amorem laudemque alliciendo, unitatem Ecclesiæ abscedunt. At verus pastor, veræque pacis custos, abjicit a ministerio ejusmodi portenta, invigilat gregi, sine ignavia, sine imperio, sine simulatione, sine scândalo, pascitque cum secundum omnes formulas sibi a Cæsare cælesti præscriptas. Ut sint tales, hortatur omnes pastores, presbyteros, abbates, si velint esse membra unici capitis, et administrare Ecclesiam secundum mandata divina.

De imaginibus.

Assumpto Decalogi secundo mandato, tractat hic ex professo Agobardus de cultu imaginum. Stupenda suo sæculo imaginum erat superstitio, et circa cultum simulacrorum horrenda dissidia. Prima Nicæa præscripsit adorandas, secunda confirmat. Oriuntur rixæ toto Oriente, quæ sese diffundunt in Galliam.

A Congregatur Francofurti, ubi Nicæa apertis sententiis damnatur.

I. Unus Deus adorandus sine imagine, etc.

II. Nullum exemplum alicubi totis testamentis Patribusque adorandæ imaginis.

III. Esse debere ornamento, delectandis oculis, non instruendis populis, etc.

Illæ ætate scribit Claudius Taurinensis de adoratione imaginum. Contra ipsum Jonas Aurelianensis. Plerique concurrunt in eadem materia agitanda. Reges ipsi. Agobardus apertissime; cujus hæc præcipua sunt capita e D. Augustino cæterisque Patribus.

I. Nulla est alia Dei imago quam hoc quod est ipse et secundum quod est ipse, non potest pingi, ideo neque adorari in imagine, nisi in illa quam ipse nobis præscripsit, nempe Christo.

II. Duplici quidem adoratione, externa et interna. Utraque vocatur religio; qua interne et externe obstringimur æternum et soli Deo; ad quam pertinent *δουλεία, λατρεία*, cæterique cultus, quatenus sunt nomina religionis.

III. Ubi vero sunt nomina officii et servitutis humanæ, *δουλεία* potest dici de servis et subditis; *εὐσέβεια*, de omnibus. Honor de sanctis et martyribus. Pietas de parentibus. At sola religio de Deo, quia soli omnino Deo debetur.

IV. Unde patet neque angelos, neque sanctos ullo religionis adorandos cultu, præter æternam Dei imaginem, quæ se mediam inter homines Deumque constituit.

V. Angelos: 1. quia beati sunt beatitudine aliena; 2. quia nolunt offerri sibi ejusmodi cultus; 3. quia per hoc a dæmonibus discernuntur.

VI. Sanctos: quia non sunt sancti nisi sanctitate Spiritus, lumina nisi a summo lumine, dii nisi a Deo; aguntque mirabilia, non ut causæ, sed ut media et instrumenta; ideoque relictis illis, longius ad lumen æternum devolandum.

VII. Quorum nihilominus memorias, vestigia, si qua sunt, sive in scriptis, sive in corpore, imo eorum sepulcra propter resurrectionem, vitam, imitationem honoramus. Non tamen ipsis templa aut altaria construimus, sed soli Deo.

VIII. Adorationis enim hæc lex est ut nulla creatura, nullum phantasma a mente de Deo effectum, nullum opus humanum, nec sol exoricens, nec occidens, nec nubes, nec ignis, nec arbores, nec opera hominum, ut sunt imagines. Nam si opera Dei non sunt adoranda, quanto minus hominum, id est, imagines Dei, angelorum, sanctorum!

IX. Neque objicias, non te imaginem, sed rem imagine effectam. Nam objectum terminat adorationem. Adde quod fraus est Satanae, qui specie honoris sanctorum, ad idola mentem traducit, et a vero æterno ad carnalia nos demergit.

X. Picturæ aspectandæ, ceu res inaninatæ, oculo externo. Deus interne adorandus. Illæ, causa historiarum, et memoriæ, non religionis: Deus patriæ, dou-

liae et sempiternae religionis. Illae sine cura, sine honore, quia nec male nec bene possunt facere. Deus cum spe, cum amore, cum honore et gaudio sine fine.

XI. Adde quod ut abjiciatur omnis superstitio, nulla imago in parietibus ecclesiae depingenda, nullum simulacrum erigendum; nec illae imagines vocandae sanctae, quia nil est sanctum nisi Dei templum (*I Cor.*), ut adoretur unus et verus Deus in saecula saeculorum. Amen.

De dispensatione totius rei ecclesiasticae.

(*Præfixus a nobis est hic titulus, ex mente auctoris.*)

Convocaverat Ludovicus imperator cœtum amplissimum pontificiae et laicae, de reformanda Ecclesia. Inter cæteros præluxere ceu faces lucidissimae, Adalardus et Elizaccharus; ille integritate vite et fulgore muneris, hic doctrinae lumine. Unanimi anima reparandum Ecclesiae decus conclamant omnes. Agobardus excipit eorum alacres vultus: orat, et pro Ecclesia agit, convertit singulorum animos ad labantem pene Ecclesiae gloriam; ædificent, erigant, macerias jam subruentis Jerosolymæ. Inde insilit in laicæ fraudis sacrilegium, qui de peculatu ecclesiastico convivunt, et rem Dei rem sacrilegi efficiunt. Probat a primis nascentis Ecclesiae exordiis, incrementis, accrementis, quibus cœpit ditari, duce Spiritu, statutos canones, qui direptionem rei ecclesiasticae vetarent, nullique citra conscientiae perniciem concederent ab illis canonibus discedere. Rogat Cæsarem ut medeatur, cœtum ut deprecetur contra sacrilegos Gallos. Excipitur ab Helizaccharo et Adalardo senibus alacriter oratio Agobardi. Monent de hac re imperatorem: qui convocato concilio politicae et leviticae familiae, mutuas extinxit discordias quæ de possidenda re ecclesiastica laicos et episcopos conturbaverant. Quia vero quidam erant detractores qui passim de audacia et ignorantia Agobardi rumores circumferabant ejusque dissidii auctorem ipsum promulgabant, Agobardus ejusmodi labem diluit; rei veritate effigiem expressit apud quemdam amicum qui eum de hac re interpellarat. Et inde re nata capit locum scribendi de rebus ecclesiasticis eorumque ministerio, sumptis ex utroque Testamento testimoniis. Ejus summa capita hæc sunt. De sacerdotibus. De decimis persolvendis. De poena sacrilegii. De honore omni ævo episcopis impenso. De non alienandis ecclesiis, et perpetuas inserit calumnias contra Simonianos. Hæc omnia, quia nituntur locis, non rationibus, lectori do.

Liber de divinis sententiis digestus.

De divinis sententiis contra eos qui putant iudicium Dei aqua vel igne vel armis pateferi.

Titulus hujusce voluminis non mihi videtur satis congruus. Quia hic est sensus. * Duplices modi purgandae fraudis occultae et sceleris, ferri et ignis. Primus erat Gundebadi, qui controversias, ubi non erant testes, ferro et armis dirimendas præcepit. Secundus, inveteratae consuetudinis. Ubi defebant

* Institut. juris canon., l. iv, tit. 2. In Historia Burgundiae.

A testes, vulgaris purgatio, nempe aquae frigidae, vel candentis ferri, adhibebatur. Agobardus tanquam nefandas impugnat, ostendens res occultas nunquam pateferi ejusmodi certaminibus. Hortatur ad pacem, et totam fere ethicam Christianam complectitur.

Sermo Agobardi.

Hæc concio est lepidissima, varia et divinis figuris circumlucida. Habet pro materia Christum. Sed ab illo capite in varias sese diffundit et exspatiatur arenas: De Ecclesia, de ejus meritis, de Antichristo. Quæ quia sunt paulo ἀσθόδισα, relinquo.

De divisione imperii.

Imperii pacis sedulus, memorque ancipitis vite exitus, convocato totius Galliae conventu Ludovicus imperator in tria regna discepsit imperium, juramque Lothario contulit; adhibitis omnium summamentis, ut moris est, fidelitatis et obedientiae. Desciscit Lotharius, patrem invadit. Favent ecclesiastici huic imperatori, cujus obsequiis juramento solemniter fuerant constricti. Quibus cum pater vellet poenas infligere, Agobardus audacter respondet eum fuisse illius tumultus et dissidii publici causam, eo quod divisisset imperium; et quod est audacius, proficitur aperte se obsecurum Lothario, propter vinculum juramenti, etc.

De comparatione utriusque regiminis.

Duæ hic continentur epistolae ejusdem argumenti. Prima ad Cæsarem Ludovicum, qua noster episcopus obtendit causas fugæ et moræ. Propter publicos tumultus. Inde insilit in fastigium splendoris imperialis, quod probat subesse pontificiae majestati, tum ex auctoritate canonum, tum quibusdam Latinorum Patrum testimoniis. Et ideo monet ut venientem in Galliam Gregorium pontificem, mediatorem pacis domesticæ, benigne excipiat, eique humillime sese subiciat.

Secundæ sensus est ejusmodi. Defectio Lotharii abripuerat omnem pene Italiam, pontificem, multosque etiam episcopos Gallos, quorum ope patri eriperet imperium. Veri Galli recalcitrant, citant Agobardum, recusat. Habent conventum; cujus hæc fuerunt capita adversum ipsius contumaciam, pro confirmanda Gallicana libertate.

1. Episcopum Romanum, vocandum papam, fratrem, non autem Patrem, neque pontificem.

2. Imperialem majestatem plus posse in administranda Ecclesia quam pontificiam.

3. Cæsarem non dehonendum præsumptuosa excommunicatione.

4. Posse unum aliquem pontificem abjici sine injuria sedis apostolicæ.

5. Episcopos in causa fidei jusjurandum præstare solitos imperatori.

6. Agobardum primatem Aquitaniae nullam deinceps habiturum potestatem in excommunicando, nullamque jurisdictionem in cæteras parochias, si obediret potius pontifici quam Cæsari.

7. Privandum episcopum consortio et honore, qui

potius pontifici quam Ecclesiæ Gallicanæ concilio A obedierit.

Agobardus ex professo respondet singulis. Confringit quantum potest ista privilegia, propter commune factionis cum pontifice et Lothario consortium. Nititur probare Cæsarem et Ecclesias Gallicas pendere a cathedra. Deinde conicit omnes turbas et æstus flagrantis imperii, tum in inertiam Ludovici, tum in occultas fraudes reginarum quibus ipse nupserat. Audacissime favet consilio Lotharii, quo erga novercas usus fuerat. Tandem concitat ejus animum ad penitentiam et humilitatem, ut deinceps resipiscendo res imperii sit securior.

Publica Ludovici imperatoris penitentia.

Rebus pacatis, publico conventu compellitur Ludovicus imperator, propter vitæ antea luxuriam, inertiam, ignaviam, ad publicam penitentiam. Agnoscit, orat veniam, ad altare prosternitur; terque quaterque confessus, fluens lacrymis, depositis armis sceptroque, susceptit penitentiam per manuum episcoporum impositionem, etc.

De veteri ritu cantandi psalmos in ecclesia, et de correctione Antiphonarii.

(Hæc duo capita non erant disjungenda, sed in unum componenda, quia eandem prorsus materiam tractant.)

Erupti Lugduni sectarius quidam, qui miras in ritus ecclesiasticos calumnias invexit, nævis aspersit, et hæc sunt.

1. Ecclesiam Lugdunensem a germano cantandi ritu deviasse. C

2. Antiquos Patres in carmine solitos modulari.

3. Nullam esse rationem cur nocturnæ fiant vigiliæ.

4. Multa esse alia cantica quæ non habentur Scripturis.

Quibus quoque in suo Antiphonario et Responsorio hæc adjecit blasphemias et portenta.

5. Christum de cælo advexisse humanam naturam.

6. Duas naturas commisceri in unam.

7. Homines suscepisse Christum, quem antea naturali motu cognoverant et desiderarant.

8. Christum per aurem Virginis in locum partus subrepisse.

Agobardus singula confutat.

Ad 1. Ecclesiam Lugdunensem firmiter inhæsisse statutis Leviticæ et apostolicæ legis, ideoque non posse oberrare. B

Ad 2. Ecclesiam veterem magnopere respuisse modum canendi poeticum.

Ad 3. Diurnas et nocturnas vigiliis in choro Levitico a Davide constitutas.

Ad 4. Scripturam adeo perfectam, ut nil illi adjiciendum, neque detrahendum, sed in eis quæcunque reperiuntur canenda, reliqua vero non.

Cæteraque ejusmodi portenta facili via discerpit, restituto omnimodo et Antiphonario et Responsorio in pristinam lucem.

Et hæc sunt capita doctrinæ Agoberticæ, clara sane, abstrusa, et omni venustate fulgida. Quibus fruatur lector.

SANCTI AGOBARDI

EPISCOPI LUGDUNENSIS

LIBER ADVERSUS DOGMA FELICIS URGELLENSIS,

AD LUDOVICUM PIUM IMPERATOREM.

Christianorum religiosissimo, benignorum benignissimo, mansuetorum tranquillissimo, Christi amatori, ideoque victori ac triumphatori piissimo D

Augusto, domno gloriosissimo Ludovico imperatori, Agobardus quidam ex ultimis fidelibus servulis vestris, subterrannexum opusculum sincerissimo ac BALUZII NOTÆ.

tiente, ut ait Ado, imperatore et universa Gallorum episcoporum

• *Sancti Agobardi.* Sancti nuncupationem Agobardo tribuimus post editionem Massoni, et quia cælestes ei honores persolvuntur in Ecclesia Lugdunensi, ubi vulgo vocatur *Saint Agobo*. Tum et in Martyrologiis quoque illarum partium sanctus dicitur. Ac de Agobardo quidem pauca nobis dicenda incumbunt, præter ea quæ leguntur inter elogia. Pro nostro tamen more hic vitam ejus delibabimus. Patria Gallum fuisse aiunt, quanquam id non satis constat. Coepiscopus primum Leidradi Lugdunensis archiepiscopi, quem nunc *coadjutorem* vocamus, sed non cum titulo futuræ successionis, ut ego quidem arbitror. Nam id privata auctoritate facere non potuit Leidradus, neque extra conscientiam principis, neque alibi tum quam in synodo, sive provinciali, sive generali. Dein illo cedente, ac in monasterio Suessionensi sese abdicante, Agobardus ad eam cathedram conscendit an. 813, et consen-

• *Adv. Dogma Felicis.* Titulum hunc fecimus ex elencho librorum Agobardi, qui præfixus est codici ms. Pap. Massoni, in quo sic habetur: *Adversum dogma Felicis liber Agobardi episcopi ad Ludovicum imperatorem.* Nullum enim alioqui titulum habebat hic liber in veteri codice. Et mirari lubet audaciam Massoni qui non contentus inscriptione veteri epistolæ ad Ludovicum Pium, aliam de suo adjecit, tanquam e veteri codice. Sic enim in ipso operum Agobardicorum initio edidit: *Agobardus episcopus Lugdunensis Ludovico imperatori S. D.* Quis non crederet ita scriptum vidisse Massonum in veteri codice? Et tamen nihil illic legitur hujusmodi.